



บทที่ 4

ผลการวิจัย

4.1 ลักษณะของการวิจัย

4.1.1 การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research)

การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นขั้นตอนที่หนึ่งของการศึกษาวิจัย โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่างๆ จากหนังสือ และเอกสารต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยนี้ ซึ่งได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วารสาร และหนังสือเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่ผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะเป็นข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัย และยึดเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ในการศึกษาวิจัยภาคสนามต่อไป

4.1.2 การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research)

การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) นี้เป็นขั้นตอนที่สองหลังจากที่ได้ศึกษาวิจัยในข้อ 4.1.1 แล้ว เมื่อได้แนวทาง ขอบข่าย และประเด็นในการศึกษาวิจัยแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์ และประเมินกับข้อมูลที่ได้ศึกษาวิเคราะห์เอกสารต่างๆ ในขั้นตอนการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยใช้แบบคำถาม และแบบสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล (Private Interview) และการสนทนาเป็นกลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อให้ได้รับข้อมูลที่ชัดเจน เจาะลึก และเป็นข้อมูลที่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีจำแนกข้อมูลเป็นชนิด (Typological Analysis) จากนั้นได้วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการเปรียบเทียบ (Analytic Induction) แล้วจึงนำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์เพื่ออภิปรายถึงปัญหาต่างๆ ต่อไป

4.1.3 การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา

ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกของงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและเลือกจากกลุ่มตัวอย่างของครูที่สอนวิชาพระพุทธศาสนาโดยตรง และนักเรียนที่ทางโรงเรียนได้จัดให้มีการเรียนการสอน วิชาพระพุทธศาสนา ในเขตกรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และต่างจังหวัดจำนวนหนึ่ง ทั้งโรงเรียนประถมศึกษา และมัธยมศึกษา สำหรับโรงเรียนที่อยู่ต่างจังหวัดนั้น เป็นโรงเรียนที่ได้เดินทางมาทัศนศึกษาที่วัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์ ท่าเตียน) ผู้วิจัยจึงได้ถือโอกาสนี้ สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลต่างๆ จากครูและนักเรียนดังกล่าว

สำหรับกลุ่มตัวอย่างกรณีศึกษาในงานวิจัยนี้ แบ่งออกได้ดังนี้

1) **โรงเรียนระดับประถม** จำนวน 3 โรงเรียน

- โรงเรียนการตวิทยาลัย (สัมภาษณ์ วันที่ 21 ธันวาคม 2548)
- โรงเรียนราชินี (สัมภาษณ์ วันที่ 22 ธันวาคม 2548)
- โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายประถม (สัมภาษณ์ วันที่ 27 ธันวาคม 2548)

2) **ระดับมัธยมต้น** จำนวน 4 โรงเรียน

- โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย (สัมภาษณ์ วันที่ 20 ธันวาคม 2548)
- โรงเรียนสตรีนนทบุรี (สัมภาษณ์ วันที่ 23 ธันวาคม 2548)
- โรงเรียนสตรีอ่างทอง จ.อ่างทอง (สัมภาษณ์ วันที่ 24 ธันวาคม 2548)
- โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายมัธยม (สัมภาษณ์ วันที่ 28 ธันวาคม 2548)

3) **ระดับมัธยมปลาย** จำนวน 4 โรงเรียน

- โรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม (สัมภาษณ์ วันที่ 23 ธันวาคม 2548)
- โรงเรียนมหิตลวิทยานุสรณ์ (สัมภาษณ์ วันที่ 20 ธันวาคม 2548)
- โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา (สัมภาษณ์ วันที่ 26 ธันวาคม 2548)

4) **จำนวนผู้ให้สัมภาษณ์**

- ประเภทนักเรียน แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1.1 นักเรียนที่เลือกสัมภาษณ์ จำนวน 80 คน

1.2 นักเรียนที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสัมภาษณ์และเสวนาในห้องเรียน และนักเรียนที่มาทัศนศึกษาที่วัดพระเชตุพน ในจำนวนประมาณ 300 คน (ครั้งละประมาณ 40-50 คน) ดังนี้

- นักเรียนชั้น ม.5 และ ม.6 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเทพสตรี จ.ลพบุรี (สัมภาษณ์และเสวนา วันที่ 14 ธันวาคม 2548)
- นักเรียนชั้น ม.3 โรงเรียนสตรีนนทบุรี จ.นนทบุรี (สัมภาษณ์และเสวนา วันที่ 23 ธันวาคม 2548)
- นักเรียนชั้น ม.3 โรงเรียนสายธรรมจันทร์ จ.ราชบุรี

- (สัมภาษณ์และเสวนา วันที่ 24 ธันวาคม 2548)
- นักเรียนชั้น ม.1 โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ เตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า
(สัมภาษณ์และเสวนา วันที่ 27 ธันวาคม 2549)
- นักเรียนชั้น ม.4-5-6 โรงเรียนวัดโคกพระศิลาราม จ.ชลบุรี
(สัมภาษณ์และเสวนา วันที่ 6 มกราคม 2549)
- นักเรียนชั้น ม.4-5-6 โรงเรียนวิทยานุกูลนารี จ.เพชรบูรณ์
(สัมภาษณ์และเสวนา วันที่ 7 มกราคม 2549)

5) ประเภทครูสอน แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

5.1 ครูสอนระดับประถมศึกษา

- โรงเรียนการตวิทยาาลัย (สัมภาษณ์ วันที่ 21 ธันวาคม 2548)
- โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายประถม (สัมภาษณ์ วันที่ 27 ธันวาคม 2548)
- โรงเรียนราชินี (สัมภาษณ์ วันที่ 22 ธันวาคม 2548)

5.2 ครูสอนระดับมัธยมศึกษา

- โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย (สัมภาษณ์ วันที่ 20 ธันวาคม 2548)
- โรงเรียนมหิตลวิทยานุสรณ์ (สัมภาษณ์ วันที่ 20 ธันวาคม 2548)
- โรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม (สัมภาษณ์ วันที่ 23 ธันวาคม 2548)
- โรงเรียนสตรีนันทบุรี (สัมภาษณ์ วันที่ 23 ธันวาคม 2548)
- โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา (สัมภาษณ์ วันที่ 26 ธันวาคม 2548)
- โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายมัธยม (สัมภาษณ์ วันที่ 28 ธันวาคม 2548)

ครูผู้สอนทั้ง 2 ประเภท สังกัดอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และสอนเนื้อหาสาระวิชาพระพุทธศาสนา

4.1.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบคำถามและสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ แบบคำถามและสัมภาษณ์สำหรับครูสอน และแบบคำถามและสัมภาษณ์สำหรับนักเรียน ดังนี้

ก. แบบคำถามและสัมภาษณ์สำหรับครูสอน

1. ท่านจบการศึกษาวิชาเอกพระพุทธศาสนาหรือไม่ เพราะเหตุใดจึงสอนวิชาพระพุทธศาสนา ?
2. ท่านมีวิธีการสอนวิชาพระพุทธศาสนาแบบใด ท่านเข้าใจการสอนวิชาพระพุทธศาสนาแบบบูรณาการอย่างไร ?
3. การสอนวิชาพระพุทธศาสนาของท่านเป็นไปในลักษณะบูรณาการเชื่อมโยงกับวิชาอื่นหรือไม่ เพราะอะไร ?
4. ท่านคิดว่า ผู้บริหารในระดับต่างๆ ของโรงเรียน สนับสนุน ให้ความสำคัญแก่วิชาพระพุทธศาสนามากน้อยเพียงใด ?
 - สนับสนุน ส่งเสริมด้านงบประมาณ
 - การส่งครูเข้าอบรมเพิ่มพูนความรู้ทางพระพุทธศาสนา
5. ท่านคิดว่า หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตร พ.ศ. 2544 มีความเหมาะสมกับช่วงวัยผู้เรียนหรือไม่ อย่างไร ?
 - การกำหนดเวลา
 - เนื้อหาสาระตามช่วงวัย
 - การวัดผลประเมินผล
6. ท่านคิดว่าการสอนในสื่อนเนื้อหาสาระวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตร พ.ศ. 2544 สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริงหรือไม่ ?
7. ท่านคิดว่า การสอนวิชาพระพุทธศาสนาของท่านประสบปัญหาและอุปสรรคอย่างไร ?
8. ท่านคิดว่า วิชาพระพุทธศาสนาได้รับความสนใจจากนักเรียนมากน้อยเพียงใด ?
9. ในขณะที่ท่านสอน ท่านได้จัดให้มีกิจกรรมส่งเสริมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาหรือไม่ อย่างไร ?
10. ท่านคิดว่า การสอนวิชาพระพุทธศาสนาประสบความสำเร็จในแง่การเปลี่ยนพฤติกรรมนักเรียนให้ดีขึ้นมากน้อยเพียงใด ?
11. ข้อเสนอแนะ

ข. แบบคำถามและสัมภาษณ์สำหรับผู้เรียน

1. นักเรียนมีทัศนคติ(ความรู้สึก) ต่อวิชาพระพุทธศาสนาอย่างไร ?
2. นักเรียนคิดว่า จำเป็นหรือไม่ที่ต้องเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ?
3. นักเรียนคิดว่า เนื้อหาสาระวิชาพระพุทธศาสนาที่เรียนที่สอนมีประโยชน์ต่อการเรียนหรือการสอบในระดับสูงขึ้นไปมากน้อยเพียงใดและนักเรียนมีความสนใจที่จะศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาในระดับสูงขึ้นไปหรือไม่ ?
4. โดยส่วนมากครูผู้สอนได้สอนวิชาพระพุทธศาสนาด้วยวิธีการ(รูปแบบ)ใด ?
5. นักเรียนคิดว่า ครูสอนมีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจริงมากน้อยเพียงใด ?
6. นักเรียนคิดว่า ครูสอนวิชาพระพุทธศาสนาได้สอนแบบบูรณาการเชื่อมโยงกับวิชาอื่น และนักเรียนได้บูรณาการกับวิชาอื่นหรือไม่ ?
7. ครูได้จัดหรือนักเรียนได้เคยเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาหรือไม่ ?
8. นักเรียนคิดว่า เนื้อหาสาระหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตร พ.ศ. 2544 มีความเหมาะสม (ความยาก-ง่าย)กับช่วงวัยของนักเรียนหรือไม่ เพราะเหตุใด ?
9. นักเรียนคิดว่า เนื้อหาสาระวิชาพระพุทธศาสนาสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริงหรือไม่ เพราะเหตุใด ?
10. ข้อเสนอแนะ

4.1.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับกลุ่มประชากรตัวอย่าง ที่เลือกมาศึกษาวิเคราะห์ โดยขั้นตอนและวิธีการดังนี้

- 1) เลือกโรงเรียนที่ศึกษาตัวอย่างในเขตกรุงเทพมหานคร ปริมณฑลและต่างจังหวัด ที่มีการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา และครูสอนทั้งหมดเป็นครูสอนประจำ ไม่ใช่ครูที่เป็นพระภิกษุสามเณร และเลือกสัมภาษณ์และเสวนาโรงเรียนที่มาทัศนศึกษาที่วัดพระเชตุพน เป็นห้องและกลุ่มคณะ
- 2) ส่งหนังสือขออนุญาตในการเก็บข้อมูลตามโรงเรียนต่างๆ
- 3) ดำเนินการสัมภาษณ์ครูและนักเรียนตามตารางที่กำหนดไว้
- 4) บันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์โดยใช้ เครื่องบันทึกเสียง MP 3
- 5) ประมวลผลข้อมูลที่บันทึก และนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มาสรุปอภิปราย

4.1.6 การวิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

ก. ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ของครูผู้สอน

1. ท่านจบการศึกษาวิชาเอกพระพุทธศาสนาหรือไม่ เพราะเหตุใดจึงสอนวิชาพระพุทธศาสนา ?

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่เหมือนกัน

ครูผู้สอนส่วนมากไม่ได้จบสาขาวิชาพระพุทธศาสนาโดยตรง ซึ่งส่วนใหญ่จบสาขาสังคมศาสตร์ และผู้บริหาร เช่น หัวหน้าหมวดหรือหัวหน้ากลุ่มสาระเห็นว่า ผู้ที่จบสาขาวิชาสังคมศาสตร์น่าจะสอนวิชาพระพุทธศาสนาได้ หรือรายวิชาที่เกี่ยวกับศาสนาได้ เพราะอาจจะเคยได้เรียนมาในระดับปริญญาตรี และยังมีครูสอนอีกจำนวนหนึ่งที่ไม่เต็มใจที่จะสอนวิชาพระพุทธศาสนา แต่ถูกบังคับให้มาสอนวิชาพระพุทธศาสนาด้วยความไม่สมัครใจ และมองเห็นว่าตนเองไม่ได้รู้พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และยอมรับว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื้อหาที่ลึกซึ้ง หรือเกี่ยวกับหลักธรรมที่เกี่ยวกับการปฏิบัติกรรมฐานที่ปรากฏในบทเรียน ตนเองไม่สามารถอธิบายให้นักเรียนเข้าใจได้ หรือเนื้อหาในส่วนพระอภิธรรมก็ยากเกินกว่าที่ครูจะสอนได้ ครูจึงต้องสอนโดยอ่านไปตามเนื้อหาของบทเรียน

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่ต่างกัน

ครูผู้สอนจำนวนน้อยที่เห็นว่า แม้นตนเองจะไม่ได้เรียนจบสาขาวิชาพระพุทธศาสนาโดยตรง แต่ตนเองมีความสนใจในพระพุทธศาสนาและพยายามที่จะศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง และพัฒนาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา แต่ก็ยอมรับว่าเนื้อหาที่ลึกซึ้งก็ไม่สามารถอธิบายให้นักเรียนเข้าใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ท่านมีวิธีการสอนวิชาพระพุทธศาสนาแบบใด ท่านเข้าใจการสอนวิชาพระพุทธศาสนาแบบบูรณาการอย่างไร ?

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่เหมือนกัน

ครูผู้สอนส่วนมากกล่าวว่า ได้สอนวิชาพระพุทธศาสนาแบบบรรยายเป็นหลัก และบางครั้งก็ให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมต่างๆ ตามโอกาสอันควร และกล่าวว่าตนมีความรู้พระพุทธศาสนาตามหลักสูตรที่น่าจะสอนนักเรียนได้ตามศักยภาพของผู้เรียน

ครูผู้สอนส่วนมากเข้าใจว่า การสอนวิชาพระพุทธศาสนาแบบบูรณาการคือ การสอนพระพุทธศาสนาให้เชื่อมโยงกับสาระอื่น และให้เข้ากับชีวิตประจำวันของผู้เรียน

3. การสอนวิชาพระพุทธศาสนาของท่านเป็นไปในลักษณะบูรณาการเชื่อมโยงกับวิชาอื่นหรือไม่ เพราะอะไร ?

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่เหมือนกัน

ครูผู้สอนส่วนมากเห็นว่า ตนเองสอนวิชาพระพุทธศาสนาแบบบูรณาการเชื่อมโยงกับวิชาอื่นบ้าง แต่ก็ไม่ทั้งหมด เช่น ครูที่จบมาทางสังคมก็จะบูรณาการไปในทางสังคม ครูที่จบภาษาไทยก็จะบูรณาการให้เข้ากับวิชาภาษาไทย เพราะครูสอนพระพุทธศาสนาส่วนมากจบมาจากหลายสาขา

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่ต่างกัน

ครูผู้สอนส่วนน้อยที่สามารถเข้าใจและบูรณาการวิชาพระพุทธศาสนาได้อย่างดีและมีประสิทธิภาพ ครูบางท่านสามารถบูรณาได้หลากหลาย เช่น วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ พุทธศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งขึ้นอยู่กับศักยภาพของครูเป็นสำคัญ และครูบางท่านกล่าวว่า ไม่รู้จะบูรณาการกับวิชาอื่นอย่างไร เพราะแค่สอนอยู่ปกติก็ถือว่ายากพอสมควร และเวลาที่โรงเรียนจัดให้ไม่เพียงพอในการจัดกิจกรรมในขณะที่ทำการเรียนการสอน

4. ท่านคิดว่า ผู้บริหารในระดับต่างๆ ของโรงเรียน สนับสนุน ให้ความสำคัญแก่วิชาพระพุทธศาสนาอย่างน้อยเพียงใด ?

- สนับสนุน ส่งเสริมด้านงบประมาณ
- การส่งครูเข้าอบรมเพิ่มพูนความรู้ทางพระพุทธศาสนา

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่เหมือนกัน

ครูผู้สอนส่วนมากเห็นว่า ผู้บริหารให้การสนับสนุน โดยแบ่งการสนับสนุนส่งเสริมได้ ดังนี้

- 4.1 จัดเข้าค่ายอบรมคุณธรรมปีละประมาณ 1 ครั้ง
- 4.2 นิมนต์พระภิกษุมาขออบรมคุณธรรมจริยธรรมในวันสำคัญ เช่น วันแม่แห่งชาติ เป็นต้น
- 4.3 การจัดนิทรรศการและกิจกรรมก่อนวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- 4.4 ส่งครูไปอบรมเพิ่มพูนความรู้ แต่ส่วนใหญ่ไม่ใช้การอบรมการเรียนการสอนวิชาพุทธศาสนาโดยตรง

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่ต่างกัน

ครูผู้สอนส่วนน้อยที่เห็นว่า ผู้บริหารให้การสนับสนุนส่งเสริมวิชาพระพุทธศาสนา น้อยมาก โดยสามารถสรุปแนวคิดได้ ดังนี้

- 4.1 การเข้าค่ายเพียงปีละครั้งถือว่าน้อยเกินไปสำหรับนักเรียน
- 4.2 การนิมนต์พระภิกษุมาช่วยอบรมคุณธรรมเป็นครั้งคราว เป็นกิจกรรมที่เข้าลักษณะเหมือนไฟไหม้ฟาง ย่อมไม่เกิดผลในทางปฏิบัติจริง เพราะได้รับความสนใจจากเด็กนักเรียนน้อยมาก
- 4.3 ผู้บริหารส่วนใหญ่มุ่งพัฒนาเด็กให้เด่นในเชิงวิชาการมากกว่าการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

โดยเด็กที่เก่ง วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และภาษาศาสตร์จะได้รับความสนใจเป็นกรณีพิเศษ ส่วนการสอนคุณธรรมจริยธรรมเป็นเรื่องการพูดในเชิงนโยบายเท่านั้น ความรู้จึงไม่ได้คู่คุณธรรมอย่างแท้จริง

5. ท่านคิดว่า หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตร พ.ศ. 2544 มีความเหมาะสมกับช่วงวัยผู้เรียนหรือไม่ อย่างไร ?

- การกำหนดเวลา
- เนื้อหาสาระตามช่วงวัย
- การวัดผลประเมินผล

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่เหมือนกัน

ครูสอนส่วนมากเห็นว่า การกำหนดเวลายังน้อยเกินไปแต่จำเป็นต้องสอนตามตารางสอนที่โรงเรียนกำหนด อีกทั้งเนื้อหาที่มากไปจนบางครั้งต้องข้ามเนื้อหาบางส่วนไปเพราะมีเวลาจำกัด และเห็นว่าเนื้อหาสาระบางอย่างก็ยาก ซ้ำซ้อน และบางส่วนลึกซึ้งจนเกินไป

ในด้านการประเมินผล ควรให้มีการประเมินผลในส่วนพฤติกรรมนักเรียนด้วย ไม่ใช่ประเมินผลเพียงให้คะแนนอย่างเดียว

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่ต่างกัน

ครูส่วนน้อยที่เห็นว่า เนื้อหาสาระเหมาะสมเพราะไม่สามารถแก้ไขปัญหาความซ้ำซ้อนของเนื้อหาได้หรือบางเนื้อหาก็น่าสนใจเกินไป และมีหลายครั้งที่ครูต้องข้ามเพื่อไปสอนเนื้อหาสาระอื่น

6. ท่านคิดว่า การสอนในส่วนเนื้อหาสาระวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตร พ.ศ. 2544 สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริงหรือไม่ ?

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่เหมือนกัน

ครูส่วนใหญ่เห็นว่า จะเป็นประโยชน์อย่างมาก ถ้าเด็กนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน แต่จากการสังเกตของครูจะพบว่า เด็กนักเรียนที่ดีมาจากบ้านที่พ่อแม่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมหรือครอบครัวสนใจในทางพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว ก็จะทำให้เด็กนักเรียนพลอยสนใจไปด้วย ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า นักเรียนนำเนื้อหาสาระวิชาพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันได้น้อยมาก

7. ท่านคิดว่า การสอนวิชาพระพุทธศาสนาของท่านประสบปัญหาและอุปสรรคอย่างไร ?

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่เหมือนกัน

7.1 ครูส่วนมากเห็นว่า เนื้อหาสาระบางส่วนมีความยากและลึกซึ้งจนเกินไป และด้วยศักยภาพของครูที่จำกัดและเวลาที่สอนน้อย จึงทำให้สอนได้แค่ในบทเรียนเท่านั้นเพราะการสอนวิชาพระพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงแค่รู้เนื้อหาเท่านั้น ครูจะต้องปฏิบัติธรรมให้เข้าใจจึงจะสามารถสอนให้ได้ดีมีประสิทธิภาพ

7.2 ครูขาดการสนับสนุนสื่อและอุปกรณ์จากทางโรงเรียน จึงทำให้ครูผู้สอนไม่มีสื่อในการสอนและไม่รู้จะจัดหาทุนที่ไหนมาจัดทำสื่อครูขาดแรงจูงใจในการสอน และเห็นว่าตัวเองไม่สามารถประพุดิตนเป็นแบบอย่างด้านคุณธรรมจริยธรรมได้ เช่น ครูสอนเรื่องสติ แต่ครูก็ยังหลงลืมอยู่ หรือครูสอนว่าการโกรธไม่ดี แต่ครูก็ยังใช้อารมณ์ในการทำโทษนักเรียนอยู่ เป็นต้น

8. ท่านคิดว่า วิชาพระพุทธศาสนาได้รับความสนใจจากนักเรียนมากน้อยเพียงใด ?

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่เหมือนกัน

ครูส่วนมากเห็นว่า นักเรียนไม่ค่อยสนใจเพราะคิดว่าไม่สามารถนำความรู้ไปใช้สอบในระดับการศึกษาที่สูงขึ้นไปได้ บางครั้งนักเรียนจะนั่งงานหรือการบ้านวิชาอื่นมาทำในขณะที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา บางครั้งนักเรียนก็จะจับกลุ่มคุยกัน หรืออ่านหนังสือการ์ตูนมากกว่าที่สนใจเรียนวิชาพระพุทธศาสนา และมีความรู้สึกเบื่อ ง่วง ทันทีที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่ต่างกัน

ครูบางส่วนเห็นว่า นักเรียนจะสนใจดีมากเมื่อครูได้เล่าเรื่องต่างๆ ประกอบ เช่น นิทานชาดก เรื่อง ผลกรรม เป็นต้น ดังนั้น จึงแล้วแต่ว่าครูจะมีวิธีการสอนอย่างไร

9. ในขณะที่ท่านสอน ท่านได้จัดให้มีกิจกรรมส่งเสริมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาหรือไม่ อย่างไร ?

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่เหมือนกัน

ครูผู้สอนส่วนใหญ่เห็นว่า ในขณะที่สอนได้จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนการสอน เช่น การจัดนิทรรศการในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การแบ่งกลุ่มอภิปราย การแบ่งกลุ่มแสดงละคร แต่ก็ไม่ได้ทำเป็นประจำ ส่วนมากก็ยังสอนนักเรียนในลักษณะบรรยาย อภิปรายสลับกันไป เป็นต้น เพราะครูเห็นว่าแค่การสอนเนื้อหาสาระในบทเรียนก็มีเวลาไม่พอ การจะจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนทำให้สอนตามเวลาไม่ทัน จึงจำเป็นต้องสอนเนื้อหามากกว่าการทำกิจกรรมต่างๆ

10. ท่านคิดว่า การสอนวิชาพระพุทธศาสนาประสบความสำเร็จในแง่การเปลี่ยนพฤติกรรมนักเรียนให้ดีขึ้นมากน้อยเพียงใด ?

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่เหมือนกัน

ครูผู้สอนส่วนมากเห็นว่า นักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนาไปแล้วมีเปอร์เซ็นต์น้อยมากที่สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของนักเรียนให้ดีขึ้น เพราะอาศัยเหตุหลายประการ เช่น สภาพทางครอบครัว การเลี้ยงดูจากบิดามารดา เป็นต้น นักเรียนที่มีความประพฤติดี มักจะได้รับการสั่งสอนอบรมมาจากครอบครัวที่ดี บิดามารดาได้ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมให้นักเรียนอยู่ที่บ้าน การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาจึงไม่ได้เอื้อต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนักเรียน และนักเรียนส่วนใหญ่เรียนวิชาพระพุทธศาสนาเพื่อการสอบเอาคะแนนให้ได้เกรดดีๆ หรือเพื่อสอบผ่านเท่านั้น การจะให้การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาได้มีประสิทธิภาพถึงขั้นสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนักเรียนได้นั้น ต้องใช้เวลาพอสมควร

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่ต่างกัน

ครูผู้สอนส่วนน้อยที่เห็นว่า นักเรียนสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ดีขึ้นหลังจากเรียนวิชาพระพุทธศาสนา แต่ก็ไม่สามารถประเมินให้เห็นผลได้ชัดเจน

11. ข้อเสนอแนะ

- 11.1 ควรจัดเนื้อหาสาระวิชาพระพุทธศาสนาเข้าในข้อสอบในระดับการศึกษาที่สูงขึ้นไป เช่น ใน การสอบเข้ามหาวิทยาลัย เป็นต้น เพื่อให้นักเรียนเห็นความสำคัญและเกิดแรงจูงใจ
- 11.2 ควรให้เวลาในการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนอย่างเหมาะสม ไม่ใช่ให้ความสำคัญ เฉพาะวิชาการมากกว่าคุณธรรมจริยธรรม เพราะเป็นการสอนให้เก่งมากกว่าสอนให้ดี
- 11.3 ผู้บริหารระดับสูงควรให้ความสำคัญ ไม่ใช่แค่เพียงกล่าวว่าสนับสนุนคุณธรรมจริยธรรมหรือ การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา
- 11.4 โรงเรียนควรสนับสนุนเรื่องสื่อและอุปกรณ์ให้มาก
- 11.5 ควรแยกวิชาพระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งกลุ่มสาระ หรือแยกเป็นกลุ่มศาสนาเป็นการเฉพาะ
- 11.6 ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมวิชาพระพุทธศาสนาเป็นประจำ ไม่ใช่สักแต่จัดกิจกรรมตาม นโยบาย หรือจัดเพียงปีละครั้งเท่านั้น เพราะการสนับสนุนส่งเสริมทำได้หลายรูปแบบ

ข. ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ผู้เรียน

1. นักเรียนมีทัศนคติ(ความรู้สึก) ต่อวิชาพระพุทธศาสนาอย่างไร ?

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่เหมือนกัน

ในเบื้องต้นนักเรียนส่วนมากมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อวิชาพระพุทธศาสนา และมีความรู้สึกเบื่อ เป็นวิชาที่ไม่น่าสนใจ เพราะตลอดระยะเวลาที่เคยเรียนวิชานี้มา ครูสอนมักสอนให้น่าเบื่อ และไม่มีเทคนิควิธีการในการสอน เช่น ครูสอนแบบบรรยายเพียงอย่างเดียว หรือชอบสั่งงาน เป็นต้น จึงทำให้วิชาพระพุทธศาสนาไม่น่าสนใจ แต่ถ้าครูสอนด้วยเทคนิคและวิธีการที่สามารถให้นักเรียนเข้าใจได้ วิชานี้ก็จะเป็นวิชาที่นักเรียนต้องการจะเรียน และส่วนมากยังเห็นว่าเมื่อเรียนแล้วก็ไม่สามารถนำเนื้อหาสาระที่เรียนไปใช้ประโยชน์ในการสอบเข้ามหาวิทยาลัย หรือการศึกษาระดับอื่นได้ วิชาพระพุทธศาสนาจึงสำคัญเพียงเรียนเพื่อรู้ ไม่ใช่เรียนไปเพื่อประกอบอาชีพ

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่ต่างกัน

นักเรียนส่วนน้อยที่เห็นว่า รู้สึกชอบในรายวิชาพระพุทธศาสนา เพราะตนเองสนใจเป็นการส่วนตัว และที่บ้านได้ปลูกฝังเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว

2. นักเรียนคิดว่า จำเป็นหรือไม่ที่ต้องเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ?

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่เหมือนกัน

นักเรียนส่วนมากเห็นว่า น่าจะจำเป็นเพราะเป็นสิ่งที่ดีและสามารถขัดเกลาตนเองได้ แต่ถ้าจำเป็นต้องให้เลือกระหว่างวิชาอื่นๆ หรือเลือกที่จะเรียนเองได้ ก็จะไม่เลือกเรียนวิชาพระพุทธศาสนา เพราะเท่าที่เรียนมาก็มีความรู้ในระดับหนึ่ง ถ้าอยากจะรู้ให้มากก็สามารถหาหนังสือมาศึกษาเพิ่มเติมได้ นักเรียนส่วนใหญ่ต้องการที่จะเรียนในรายวิชาที่สามารถประกอบอาชีพได้ การเรียนวิชาพระพุทธศาสนาจึงไม่สำคัญ

3. นักเรียนคิดว่า เนื้อหาสาระวิชาพระพุทธศาสนาที่เรียนที่สอนมีประโยชน์ต่อการเรียน หรือการสอบในระดับสูงขึ้นไปมากน้อยเพียงใด และนักเรียนมีความสนใจที่จะศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาในระดับสูงขึ้นหรือไม่ ?

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่เหมือนกัน

นักเรียนส่วนมากเห็นว่า เนื้อหาสาระที่เรียนในระดับต่างๆ สามารถนำมาใช้ในการดำรงชีวิตได้น้อยมาก เพราะมีบางเรื่องเท่านั้นที่สามารถนำมาใช้ได้จริง เช่น ไม่สามารถนำมาใช้ในการสอบเข้ามหาวิทยาลัย เป็นต้น นักเรียนต่างคิดว่า การเรียนวิชาพระพุทธศาสนาเน้นการท่องจำมากเกินไป เช่น ต้องจำศีล 5 ให้ได้ หรือต้องจำอริยมรรค 8 ได้จึงจะสามารถสอบผ่าน จนบางครั้งนักเรียนต้องท่องเนื้อหาเพื่อไปสอบ หรือตัวอย่างเช่น การเรียนเรื่องวันธัมมัสสวณะ หรือวันพระ นักเรียนจะไม่ว่าวันไหนเป็นวันพระ และโดยทั่วไปพุทธศาสนิกชนควรทำอะไรในวันนั้น นักเรียนส่วนใหญ่เคยเรียนมาแต่ไม่เคยนำไปใช้กับชีวิตจริง

นักเรียนส่วนมากไม่คิดที่จะศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาในระดับสูงขึ้นไป เพราะนักเรียนคิดที่จะเรียนรู้เพื่อรู้ ไม่ใช่เรียนเพื่อประกอบอาชีพ และเห็นว่าไม่รู้จะเรียนไปทำไม

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่ต่างกัน

นักเรียนส่วนน้อยที่เห็นว่า ตนเองนำสิ่งที่เรียนไปใช้ในการดำรงชีวิต แต่ส่วนมากจะเป็นในส่วนของเนื้อหาที่เป็นธรรมคติเตือนใจต่างๆ

4. โดยส่วนมากครูผู้สอนได้สอนวิชาพระพุทธศาสนาด้วยวิธีการ(รูปแบบ)ใด?

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่เหมือนกัน

นักเรียนส่วนมากเห็นว่า ครูสอนแบบบรรยาย และมักจะสอนตามหลักสูตรเสียเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งนักเรียนเห็นว่า จะหาครูที่สอนพระพุทธศาสนาแบบสนุกรสนานน่าเรียนนั้นยากมาก เพราะที่ผ่านมามักจะเจอครูที่สอนน่าเบื่อไม่น่าเรียน อีกทั้งครูก็มีสื่อในการเรียนการสอนน้อย หรือแทบจะไม่มีสื่อเลย

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่ต่างกัน

นักเรียนส่วนน้อยที่เห็นว่า ครูมักจะเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน มีการแบ่งกลุ่มอภิปราย แสดงบทบาทสมมติ เป็นต้น

5. นักเรียนคิดว่า ครูสอนมีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจริงมากน้อยเพียงใด?

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่เหมือนกัน

นักเรียนส่วนมากเห็นว่า ครูมีความรู้ความสามารถในระดับหนึ่ง แต่จะให้รู้และเข้าใจอย่างลึกซึ้งในพระพุทธศาสนาหรือเปล่านั้นคงยังบอกไม่ได้ แต่ก็พอจะสรุปได้ว่าครูน่าจะมีความรู้บ้างจึงมาสอนได้ และนักเรียนส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้ถามเพื่อความเข้าใจในขณะที่ครูสอน เพราะไม่อยากจะถามรู้แค่ในบทเรียนก็เพียงพอแล้ว

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่ต่างกัน

นักเรียนส่วนน้อยที่มั่นใจว่า ครูมีความรู้พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

6. นักเรียนคิดว่า ครูสอนวิชาพระพุทธศาสนาได้สอนแบบบูรณาการเชื่อมโยงกับวิชาอื่น และนักเรียนได้บูรณาการกับวิชาอื่นหรือไม่ ?

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่เหมือนกัน

นักเรียนส่วนมาก โดยเฉพาะนักเรียนชั้นประถมศึกษายังไม่รู้และเข้าใจคำว่า “บูรณาการ” แต่ในระดับมัธยมศึกษาส่วนมากรู้และเข้าใจ และเห็นว่า ครูสอนวิชาพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ไม่ได้บูรณาการเชื่อมโยงกับวิชาอื่น ครูมักจะสอนแบบบรรยายฝ่ายเดียว และมอบหมายใบงาน หรือมอบการบ้านให้นักเรียนทำ

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่ต่างกัน

นักเรียนส่วนน้อยที่เห็นว่า ครูได้สอนวิชาพระพุทธศาสนาแบบบูรณาการ และมักจะบูรณาการกับวิชาศิลปะ ภาษาไทย เป็นต้น

7. ครูได้จัดหรือนักเรียนได้เคยเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้การสอนวิชาพระพุทธศาสนาหรือไม่ ?

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่เหมือนกัน

นักเรียนส่วนมากได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

- 7.1 การเข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรมที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น บางโรงเรียนเข้าค่ายปีละครั้ง บางโรงเรียนจัดให้นักเรียนเข้าค่ายเฉพาะนักเรียนที่เรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เทอมสุดท้าย โดยเฉลี่ยนักเรียนจะเข้าค่ายคุณธรรมปีละ 1 ครั้ง ซึ่งนับว่าน้อยมาก
- 7.2 การเข้าร่วมกิจกรรมก่อนวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่โรงเรียนอยู่ใกล้วัด แต่ถ้าโรงเรียนอยู่ไกลวัดก็ไม่สามารถไปทำกิจกรรมได้
- 7.3 การทำกิจกรรมพิเศษ เช่น ทำบุญตักบาตรในทุกวันพฤหัสบดี เป็นต้น
- 7.4 การเข้าฟังการอบรมจากพระภิกษุที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น
- 7.5 การไปทัศนศึกษาตามวัดต่างๆ ตามที่โรงเรียนจัดประมาณปีละครั้ง

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่ต่างกัน

การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้การสอนวิชาพระพุทธศาสนาข้างต้นนั้น ไม่ได้จัดกิจกรรมดังกล่าวทุกโรงเรียนและไม่ได้จัดกิจกรรมบ่อยๆ เพราะขึ้นอยู่กับจังหวะและโอกาส บางโรงเรียนเห็นว่าการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาบ่อยๆ เป็นการเบียดเวลาการเรียนการสอนในรายวิชาอื่น หรือการไปทัศนศึกษานอกสถานที่ต่างๆ ก็ไปในนามกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา หรือภาษาไทย เป็นต้น แต่ไม่ใช่ไปในรายวิชาพระพุทธศาสนาโดยตรง

8. นักเรียนคิดว่า เนื้อหาสาระหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตร พ.ศ. 2544 มีความเหมาะสม (ความยาก-ง่าย) กับช่วงวัยของนักเรียนหรือไม่ เพราะเหตุใด ?

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่เหมือนกัน

นักเรียนส่วนมากมีความเห็นว่า เนื้อหาสาระวิชาพระพุทธศาสนาส่วนมากน่าเบื่อ ไม่ชวนให้น่าเรียน ด้วยเหตุผล ดังนี้

- 8.1 เนื้อหาสาระบางส่วนยากไม่สามารถเข้าใจได้ เช่น ชั้นธ 5 ,สติปัญญา 4, ญาณ 16, นิยาม 5 เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื้อหาในส่วนธรรมนั้นยากเกือบทุกหัวข้อ และครูสอนก็ไม่สามารถอธิบายให้นักเรียนเข้าใจได้ เช่น เรื่องพระอภิธรรม ภาษาบาลี คำศัพท์ต่างๆ เป็นต้น
- 8.2 เนื้อหาบางส่วนซ้ำซ้อนกับเนื้อหาที่เคยเรียนมาแล้ว เช่น ประวัติพระพุทธเจ้า วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น ทำให้น่าเบื่อไม่อยากจะเรียน
- 8.3 การใช้คำในการอธิบายเนื้อหาสาระไม่ทันสมัย หมายความว่า อธิบายแบบภาษาธรรมภาษาวัด เช่น การทำใจให้ผ่องแผ้ว, ความเพียรเผากิเลส, บัณฑิตย่อมไม่แสวงหาอาการขึ้นๆ ลงๆ เป็นต้น และเป็นคำโบราณ เช่น พุทธรัตนะ = รัตนะคือพระพุทธเจ้า, สติเป็นเครื่องตื่นในโลก, สุขอื่นยิ่งกว่านิพพานไม่มี, รูปประมาณ = การประมาณในรูป เป็นต้น ทำให้นักเรียนอ่านแล้วไม่เข้าใจและไม่อยากจะเรียน
- 8.4 เนื้อหาสาระส่วนมากเน้นการท่องจำ ไม่เน้นการเข้าใจ การวิพากษ์วิจารณ์ โดยเฉพาะหัวข้อธรรมต่างๆ เช่น พละ 5, มงคล 38, ทศพิธราชธรรม, สาราณียธรรม เป็นต้น ครูมักจะให้นักเรียนท่องจำ และอธิบายตามหนังสือ หรือให้ไปค้นคว้าเพิ่มเติม ซึ่งในหนังสือตามห้องสมุดก็อธิบายธรรมยากแบบเดียวกัน
- 8.5 นักเรียนไม่ชอบเรียนเนื้อหาในส่วนที่เป็นธรรม แต่ในหลักสูตรได้บรรจุเนื้อหาธรรมเป็นจำนวนมาก
- 8.6 นักเรียนส่วนใหญ่ชอบเนื้อหาสาระที่เป็นชาดกเรื่องเล่าต่างๆ เพราะทำให้น่าสนใจ และไม่ชอบเรียนเนื้อหาสาระที่เป็นทฤษฎี หัวข้อหมวดธรรมต่างๆ เป็นต้น

9. นักเรียนคิดว่า เนื้อหาสาระวิชาพระพุทธศาสนาสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริงหรือไม่ เพราะเหตุใด ?

ผลการตอบคำถามและสัมภาษณ์ที่เหมือนกัน

นักเรียนส่วนมากเห็นว่า เนื้อหาสาระส่วนใหญ่ไม่สามารถนำมาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันได้

และเป็นเนื้อหาที่ลึกมากจนเกินความจำเป็นที่นักเรียนจะต้องเรียนรู้ เช่น เรื่อง ญาณ 16, วิปัสสนาญาณ 9 เป็นต้น

10. ข้อเสนอแนะ

นักเรียนส่วนมากได้เสนอแนวคิด ปัญหาและอุปสรรคของการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา
ไว้ว่า

- 10.1 นักเรียนต้องการครูที่มีความรู้ความสามารถในการสอน มีเทคนิคและวิธีการสอนที่ไม่น่าเบื่อ มีกลยุทธ์ในการสอน และสามารถสอนวิชาพระพุทธศาสนาให้สนุกสนานน่าสนใจ
- 10.2 นักเรียนต้องการให้ครูใช้สื่อในการเรียนการสอนให้มากที่สุด ไม่ใช่สอนตามหนังสือเพียงอย่างเดียว
- 10.3 นักเรียนต้องการปฏิบัติจริงมากกว่าเรียนเพียงทฤษฎี เช่น เมื่อเรียนเรื่องโตะหมูกี่ควรที่จะจัด โตะหมูกี่หรือให้เห็นโตะหมูกี่จริงๆ ไม่ใช่ดูตามหนังสือ
- 10.4 นักเรียนต้องการให้ครูมีเรื่องเล่าหรือนิทานชาดกต่างๆ มาเล่าให้ฟัง และเปรียบเทียบกับหลักการทางพระพุทธศาสนา
- 10.5 นักเรียนไม่ต้องการให้สอนเนื้อหาสาระที่เป็นส่วนธรรมที่ลึกซึ่งมากเกินไป
- 10.6 นักเรียนมีความเห็นและเสนอว่าเนื้อหาสาระบางส่วนไม่ควรจะซ้ำซ้อน เช่น พุทธประวัติ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มารยาทชาวพุทธ เป็นต้น เพราะเนื้อหาที่ซ้ำซ้อนมากเกินไปทำให้น่าเบื่อ เพราะได้เรียนซ้ำในสิ่งที่รู้อยู่แล้ว

4.2 ข้อสังเกตบางประการหลังการสัมภาษณ์และสนทนา

หลังการสัมภาษณ์และสนทนา ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตเห็นว่า บางครั้งครูสอนและนักเรียนได้มีความเห็นในลักษณะที่แตกต่างกัน เช่น จากคำถามที่ว่า ครูผู้สอนได้สอนวิชาพระพุทธศาสนาแบบบูรณาการหรือไม่ คำตอบของครูส่วนใหญ่กล่าวว่า ตนเองสอนวิชาพระพุทธศาสนาแบบเชื่อมโยงกับวิชาอื่นด้วย หรือเชื่อมโยงกับเนื้อหาสาระในพระพุทธศาสนาเอง และในคำถามเดียวกันเมื่อถามนักเรียนจะได้คำตอบที่ตรงกันข้ามว่า โดยส่วนใหญ่ครูสอนตามบทเรียนและเกือบจะไม่ได้บูรณาการเชื่อมโยงกับวิชาอื่นหรือเชื่อมโยงกับเนื้อหาของพระพุทธศาสนาเลย ข้อสังเกตนี้แสดงให้เห็นว่า

- 4.2.1 ครูมีความเชื่อมั่นในการสอนของตนเองว่าเป็นวิธีที่ดี แต่ในทางกลับกันนักเรียนเห็นว่าเป็นวิธีที่ต้องแก้ไข
- 4.2.2 ครูจำนวนมากไม่ค่อยประเมินผลการสอนของตนเอง หรือประเมินก็เพียงเฉินๆ ซึ่งการประเมินการสอนที่ดี ครูจะต้องใจกว้างและรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนเองสอน ไม่ว่าจะออกมาในลักษณะที่ดีหรือไม่ดีก็ตาม และการประเมินนั้นต้องได้รับการประเมินจากบุคคลอื่น ไม่ใช่จากครูผู้สอนเอง เพราะนักเรียนเกรงจะกระทบถึงผลคะแนนของตน จึงไม่กล้าแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่
- 4.2.3 ครูไม่ควรประเมินผลเฉพาะนักเรียนที่เรียนเก่ง และสรุปว่านักเรียนสนใจวิชาพระพุทธศาสนา เพราะจากการสัมภาษณ์และสนทนานักเรียนที่นอกเหนือจากนักเรียนที่โรงเรียนคัดเลือกมา ซึ่งนักเรียนส่วนใหญ่ไม่ชอบวิชาพระพุทธศาสนา ไม่อยากเรียน เบื่อ และมีทัศนคติที่ไม่ดีมาตลอด
- 4.2.4 ขณะสัมภาษณ์และสนทนากับนักเรียนอยู่นั้น ส่วนใหญ่ถ้ามีครูอยู่ด้วยหรือแม้แต่ครูเดินผ่าน นักเรียนจะไม่กล้าแสดงความคิดเห็นบางอย่างออกมา ต่อเมื่อไม่มีครูอยู่หรืออยู่ในที่สามารถพูดอะไรได้อย่างเต็มที่ นักเรียนจะกล้าแสดงความคิดเห็น

4.3 สภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน

การเรียนการสอนในแผนการปฏิรูปการศึกษา พ.ศ. 2542 กำหนดให้การเรียนการสอนเป็นไปในลักษณะ 2 ประการ

- 4.3.1 วิชาพื้นฐาน หมายถึง สาระหรือรายวิชาที่นักเรียนต้องเรียนเป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งประเทศเป็นวิชาหลักหรือวิชาบังคับที่นักเรียนทุกคนต้องเรียน มีอยู่ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ และร่วมกับสาระการพัฒนาตนเองด้วย จึงรวมเป็น 9 สาระการเรียนรู้
- 4.3.2 วิชาเพิ่มเติม หมายถึง สาระหรือรายวิชาที่เลือกเรียน ซึ่งอยู่ที่โรงเรียนต่างๆ จะจัดให้อยู่ในระบบการศึกษาของโรงเรียนนั้นๆ หรือไม่

ในส่วนวิชาพระพุทธศาสนาที่สอนในโรงเรียนไม่ใช่วิชาพื้นฐาน แต่เป็นวิชาเพิ่มเติม จะจัดให้มีการสอนก็ได้หรือไม่ก็ได้ เนื้อหาเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาจึงถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ที่ประกอบด้วยสาระย่อยอื่นๆ คือ

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

วิชาพระพุทธศาสนาจัดอยู่ในสาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ฉะนั้น เมื่อโรงเรียนใดโรงเรียนหนึ่งจัดให้มีการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ทั้งที่เป็นวิชาพื้นฐานและวิชาเพิ่มเติม จึงทำให้ผู้เรียนได้เรียนวิชาพระพุทธศาสนาในลักษณะ ๒ แบบ คือ

1. ศึกษาเนื้อหาในบทเรียนวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเป็นวิชาพื้นฐาน
2. ศึกษาเนื้อหาในบทเรียนวิชาพระพุทธศาสนาโดยตรงเป็นวิชาเพิ่มเติม

ดังนั้น การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามพระราชบัญญัติการปฏิรูปการศึกษาฉบับใหม่ จึงสามารถแบ่งออกเป็น 2 ระดับได้ ดังนี้

ก. ระดับประถมศึกษา

ในระดับชั้นประถมศึกษา เนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาถูกผนวกอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม นักเรียนจึงสามารถเรียนรู้ได้จากบทเรียนเป็นวิชาพื้นฐาน โดยไม่มีการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งรายวิชา หรือเป็นวิชาที่แยกออกมาสอนต่างหาก

ข. ระดับมัธยมศึกษา

ในระดับชั้นมัธยมศึกษา มีความหลากหลายในทางปฏิบัติ ซึ่งสามารถประมวลเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาได้ ดังนี้⁵⁰

- 1) บางโรงเรียนให้ความสำคัญแก่วิชาพระพุทธศาสนา โดยจัดให้วิชาพระพุทธศาสนามีการเรียนการสอนเป็นหนึ่งรายวิชาตลอด 2 ภาคการศึกษาในหนึ่งปี มีการเรียนการสอน 2 คาบต่อสัปดาห์

⁵⁰ ในงานวิจัยนี้ ไม่สะดวกที่จะระบุชื่อโรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในลักษณะที่แตกต่างกันตามข้อ 1-5 ได้ เพราะข้อมูลบางอย่างอาจมีผลกระทบต่อกลุ่มบุคคลตัวอย่างที่ให้ข้อมูลและสัมภาษณ์

- 2) บางโรงเรียนให้ความสำคัญแก่วิชาพระพุทธศาสนาในระดับหนึ่ง โดยจัดให้วิชาพระพุทธศาสนามีการเรียนการสอนเป็นหนึ่งรายวิชา ตลอด 2 ภาคการศึกษาในหนึ่งปี มีการเรียนการสอน 1 คาบ ต่อสัปดาห์
- 3) บางโรงเรียนสอนวิชาพระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งรายวิชา แต่สอนเฉพาะภาคการศึกษาเดียว หมายความว่า สอนเฉพาะภาคเรียนใดภาคเรียนหนึ่ง
- 4) บางโรงเรียนสอนวิชาพระพุทธศาสนา รวมอยู่กับศาสนาอื่น เช่น ศาสนาคริสต์ อิสลาม เป็นต้น และสอนเพียงภาคการศึกษาเดียว
- 5) บางโรงเรียนสอนเนื้อหาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นวิชาพื้นฐานอย่างเดียว และได้มีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาบ้างในบางโอกาส เช่น นิมนต์พระภิกษุมาแสดงธรรม เป็นต้น

ที่เป็นเช่นนี้ เพราะโรงเรียนต่างๆ มีอิสระในการจัดการเรียนการสอน จึงทำให้การสอนวิชาพระพุทธศาสนามีความหลากหลายในการปฏิบัติค่อนข้างมาก

4.4 การวิเคราะห์และอภิปราย

ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัย สามารถแสดงถึงปัญหาของการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในปัจจุบันได้ 2 ลักษณะ คือ

4.4.1 ปัญหาในเชิงนโยบาย สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นปัญหา คือ

4.4.1.1 ปัญหาการจัดการศึกษาตามนโยบายของรัฐ

ปัญหานี้ดูจะเป็นปัญหาที่สำคัญและเป็นปัญหาระดับประเทศ เมื่อรัฐได้ปฏิรูปการศึกษา ทำให้ระบบการศึกษาของไทยเป็นไปในลักษณะที่ต้องเริ่มต้นนับหนึ่งกันใหม่ โดยการจัดระบบการศึกษาตามพระราชบัญญัติการปฏิรูปการศึกษา พ.ศ.2542 นั้น เป็นผลให้วิชาพระพุทธศาสนาถูกลดบทบาทหรือเกือบจะถูกตัดออกจากระบบการศึกษาของไทย จากการที่วิชาพระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งรายวิชาที่โรงเรียนใช้สอนเป็นวิชาบังคับเลือก หรือเป็นวิชาเลือกเสรีที่นักเรียนจะได้เรียนรู้ และถูกจัดให้แยกออกมาสอนต่างหาก หลังจากการปฏิรูปการศึกษา วิชาพระพุทธศาสนาถูกปรับให้เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มสาระสังคมศึกษา

ศาสนาและวัฒนธรรม และในหลักสูตรดังกล่าว ได้พูดถึงการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาไว้เพียง 10 บรรทัดเท่านั้น⁵¹

จากนโยบายของรัฐดังกล่าวทำให้ได้ทราบความจริงว่า รัฐเองไม่ได้ให้ความสำคัญแก่วิชาพระพุทธศาสนาเท่าที่ควรจะเป็น รัฐไม่ได้มองเห็นความสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน พระพุทธศาสนาเป็นเพียงปลีกย่อย หรือเป็นเพียงหน่วยหนึ่งของสังคมเท่านั้น ไม่ใช่ในนโยบายหรือกระแสหลักในการพัฒนาคนพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าเป็นอารยะประเทศได้ รัฐส่งเสริมวิชาการในทางวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ หรือภาษาศาสตร์ มากกว่าการสนใจในการพัฒนาคนให้เป็นคนดี นโยบายดังกล่าว เป็นการบ่งบอกถึงการพัฒนาวัตถุนิยมมากกว่าการพัฒนาทางด้านจิตใจ พุทธศาสนาในสังคมไทยถูกมองว่าควรจะอยู่เฉยๆ หรือสอนอย่างที่เคยเป็นมา เพราะรัฐอาจจะเห็นว่าพระพุทธศาสนาอยู่ในใจคนไทยอยู่แล้วอาจไม่จำเป็นต้องสอนมากก็ได้ นอกจากนโยบายการบีบบังคับให้วิชาพระพุทธศาสนาเป็นหน่วยหนึ่งของกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมแล้ว การจัดระบบการศึกษาที่สอดคล้องกันระหว่างช่วงวัยของนักเรียนก็นับว่าเป็นปัญหาที่สำคัญ จะสังเกตได้ว่านักเรียนส่วนใหญ่มองว่า เนื้อหาสาระวิชาพระพุทธศาสนาไม่สามารถนำไปใช้ในการสอบเพื่อเรียนในระดับที่สูงขึ้นได้ เช่น ในการสอบเพื่อเข้าเรียนในระดับมหาวิทยาลัย ในแต่ละปีจะพบว่าในสวนวิชาสังคมศึกษานั้นจะมีข้อสอบเพียง 2-3 ข้อ และในจำนวนนั้นก็มีข้อสอบของศาสนาอื่นด้วยซึ่งความไม่สอดคล้องของนโยบายดังกล่าว เป็นผลให้นักเรียนไม่อยากเรียนวิชาพระพุทธศาสนา เพราะไม่สามารถใช้ประโยชน์ในการศึกษาได้ ดังนั้น จึงสามารถสรุปปัญหาได้ 2 ประเด็น คือ ประการแรก รัฐไม่ให้ความสำคัญแก่การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา แม้ประชากรของประเทศจะเป็นพุทธศาสนิกชนในอัตราส่วนประชากรที่มากก็ตาม และประการที่สอง รัฐจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาไม่สอดคล้องในระบบการศึกษาไทย เพราะผู้เรียนเรียนไปแล้วไม่สามารถเอื้อต่อการใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ได้

4.4.1.2 ปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียน

ประเด็นของปัญหานี้ เป็นปัญหาที่เกี่ยวกับผู้บริหารโรงเรียนเป็นส่วนสำคัญ จากการปฏิรูปการ

⁵¹ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). กรอบความคิดในการจัดทำสาระการเรียนรู้อะเอียดพระพุทธศาสนาในหลักสูตรใหม่. หน้า 2.

ศึกษาทำให้โรงเรียนต่างๆ มีอิสระในการจัดการศึกษา การเรียนการสอนจึงไม่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ทำให้เกิดความเป็นเอกเทศ และเกิดความเหลื่อมล้ำในการจัดการเรียนการสอน เพราะถ้าโรงเรียนใดต้องการเด่นในเรื่องใดก็จะส่งเสริมสนับสนุนในเรื่องนั้น ซึ่งโดยส่วนมากโรงเรียนต่างๆ ต้องการจะเด่นในเรื่องวิชาการ อันได้แก่ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และภาษาศาสตร์ เป็นต้น จึงทำให้การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งไม่สำคัญ วิชาพระพุทธศาสนาจึงได้รับความสนใจเพื่อพัฒนาน้อยมาก ดังนั้นโรงเรียนต่างๆ จึงให้เวลาส่วนน้อยในการเรียนการสอน และนำเวลาที่เหลือไปพัฒนา และส่งเสริมวิชาการกลุ่มสาระอื่นๆ

คำว่า “ส่งเสริม สนับสนุน” นี้ ต้องทำความเข้าใจค่อนข้างมาก ผู้บริหารคณาจารย์หลายท่านเข้าใจว่าการส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ เช่น การเข้าค่ายอบรมคุณธรรมปีละครั้ง การนิมนต์พระสงฆ์มาอบรมตามโอกาส หรือการจัดกิจกรรมทำบุญตักบาตร ถวายสังฆทาน เป็นต้น เหล่านี้คือการส่งเสริมสนับสนุนการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา กิจกรรมดังกล่าวเป็นการส่งเสริมสนับสนุนแม้ก็จริง ถึงอย่างนั้นก็เป็นการส่งเสริมแรงที่สัมฤทธิ์ผลได้น้อยมาก เมื่อคิดตามอัตราส่วนของเวลาเรียนตลอดปีการศึกษา การส่งเสริมสนับสนุนควรจะทำเป็นประจำ การจัดกิจกรรมเพียงวันเดียวไม่ได้ช่วยให้นักเรียนมีพฤติกรรมที่ดีขึ้นได้ การสร้างอุปนิสัยการเป็นคนดีต้องทำบ่อยๆ เหมือนดังเช่นต้องการจะให้นักเรียนรักการอ่านก็ต้องส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนอ่านบ่อยๆ และเด็กจะรักการอ่านเอง การส่งเสริมสนับสนุนการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาก็เช่นกัน ต้องได้รับการสนับสนุนบ่อยๆ หรือทำเป็นประจำ บางครั้งเด็กนักเรียนอาจจะไม่ชอบ แต่ถ้ามีเทคนิคและวิธีการที่ดี จะสามารถทำให้เด็กชอบและสนใจได้ อันเป็นการสร้างอุปนิสัยที่ดีให้แก่เด็ก เหมือนพ่อแม่ที่ส่งเสริมสนับสนุนให้เด็กไหว้พระก่อนนอน พ่อแม่ให้ลูกปฏิบัติทุกวัน และวันหนึ่งลูกก็จะทำเป็นอุปนิสัยไปเองโดยอัตโนมัติ

นอกจากผู้บริหารจะส่งเสริมสนับสนุนอย่างจริงจังแล้ว การจัดหาสื่อที่ดีมีคุณภาพมาเป็นตัวช่วยในการสอนก็เป็นการเสริมแรงอย่างดี ในโรงเรียนต่างๆ มักจะมีห้องทดลอง ห้องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น แต่น้อยนักที่จะมีห้องจริยศึกษาที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่ดีมีคุณภาพ มีสื่อและอุปกรณ์ต่างๆ ที่ทันสมัย ให้นักเรียนได้คิดว่าต้องการจะเข้าไปปฏิบัติธรรมหรือทำกิจกรรมในห้องพระพุทธศาสนา

การที่หัวหน้าหมวดหรือหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้เห็นว่า ครูสอนที่จบสาขาสังคมศาสตร์หรือสังคมศึกษา สามารถที่จะสอนวิชาพระพุทธศาสนาได้นั้น นับว่าเป็นความคิดที่จะต้องได้รับการแก้ไข เพราะมีครูสอนน้อยที่ไม่ได้จบสาขาวิชาพระพุทธศาสนา แล้วสามารถสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื้อหาสาระ

พระพุทธศาสนาบางอย่างมีความยากลึกซึ้งที่ครูสอนเองก็ไม่เข้าใจ ครูผู้สอนส่วนมากยอมรับว่าตนเองไม่รู้พระพุทธศาสนามากกว่าในบทเรียน แต่ก็สามารถสอนได้ ครูผู้สอนในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ไม่ใช่ว่าจะเก่งหรือรู้จริงแท้ในทุกเนื้อหาสาระ เพราะบุคคลแต่ละคนย่อมมีความถนัดที่ต่างกันไป และในเรื่องพระพุทธศาสนามีเนื้อหาที่ต้องทำความเข้าใจ มากกว่าการเข้าใจเนื้อหาสาระเกี่ยวกับสังคมทั่วไป

ตามที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าปัจจุบันสถานศึกษามีความสำคัญต่อการจัดระบบการศึกษา เพราะความมีอิสระในการจัดการศึกษานั้นเอง แต่ไม่มีโรงเรียนใดที่มีความเด่นในด้านการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา มากกว่าการเด่นในการเรียนการสอนวิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ หรือภาษาศาสตร์

4.4.2 ปัญหาในเชิงปฏิบัติการ สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นปัญหา คือ

4.4.2.1 สภาพปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากครู

ปัญหาและอุปสรรคนี้ถือว่าเป็นปัญหาในส่วนการเรียนการสอนหรือในเชิงปฏิบัติการเพราะนักเรียนส่วนใหญ่มีทัศนคติหรือความรู้สึกที่ไม่ดี เพราะครูสอนถ่ายทอดไม่ดี จึงทำให้รู้สึกเบื่อและไม่อยากที่จะเรียน ดังนั้น จึงสามารถสรุปประเด็นปัญหาและอุปสรรคได้ ดังนี้

- 1) ครูสอนวิชาพระพุทธศาสนาไม่ได้จบสาขาวิชาพระพุทธศาสนา หรือเรียนพระพุทธศาสนาโดยตรง จึงทำให้ขาดความรู้อย่างแท้จริง และไม่เข้าใจความลึกซึ้งของเนื้อหาสาระ
- 2) ครูสอนขาดเทคนิคและวิธีการในการสอน และสอนแบบบรรยายมากเกินไป จึงทำให้นักเรียนรู้สึกเบื่อ และมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อวิชาพระพุทธศาสนา
- 3) ครูสอนได้สอนนักเรียนแบบท่องจำมากเกินไป และมุ่งสอนเนื้อหาทฤษฎีมากกว่าการปฏิบัติจริง
- 4) ครูสอนใช้สื่อในการสอนน้อยหรือแทบไม่มีสื่อในการเรียนการสอน และสอนตามบทเรียน หรืออ่านตามบทเรียนมากเกินไป

4.4.2.2 สภาพปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากหลักสูตรและเนื้อหา

ปัญหานี้เป็นปัญหาที่สำคัญรองลงมาจากปัญหาที่ 2.1 โดยสามารถสรุปประเด็นปัญหาได้ ดังนี้

- 1) คำอธิบายเนื้อหาสาระวิชาพระพุทธศาสนาใช้คำที่ไม่ทันสมัย และยังติดสำนวนการ

- อธิบายแบบภาษาธรรมหรือภาษาวัดมากเกินไป ทำให้ไม่น่าสนใจและน่าเบื่อ
- 2) เนื้อหาสาระบางส่วนยังซ้ำซ้อน วกวน ทั้งๆ ที่เป็นเรื่องเดียวกัน
 - 3) เนื้อหาบางส่วนยาก ลึกซึ้ง นักเรียนไม่สามารถเข้าใจหรือครูไม่สามารถอธิบายให้นักเรียนเข้าใจได้
 - 4) เนื้อหาสาระมีมากเกินไปไม่เอื้อต่อการเรียนการสอนในระยะเวลาที่โรงเรียนต่างๆ จัดเวลาให้
 - 5) เนื้อหาในส่วนที่เป็นธรรมน่าจะปรับให้มีเนื้อหาน้อยลง และควรเพิ่มเกี่ยวกับชาดก เรื่องเล่า หรือตัวอย่างที่น่าสนใจมากกว่าการเรียนธรรมเนื้อหาสาระที่เป็นธรรมล้วนๆ

4.4.2.3 สภาพปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากนักเรียน

สภาพปัญหาประการสุดท้ายนี้ เป็นปัญหาที่เป็นผลมาจาก 2 ข้อข้างต้น ซึ่งสามารถสรุปเป็นประเด็นปัญหาได้ ดังนี้

- 1) นักเรียนไม่อยากจะเรียนวิชาพระพุทธศาสนา เพราะเห็นว่าไม่สามารถนำไปใช้ในการเรียนหรือการสอบในระดับที่สูงขึ้นได้
- 2) การเรียนการสอนเนื้อหาสาระตามหลักสูตรมีส่วนน้อยที่นักเรียนนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง เพราะส่วนมากเรียนเนื้อหาสาระเพื่อเรียนรู้เท่านั้น ไม่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้

ด้วยเหตุผลและประเด็นของปัญหาต่างๆ ที่ประมวลมา ทำให้ได้ทราบความจริงว่า การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน ประสบปัญหาและอุปสรรคอย่างมาก และตกอยู่ในภาวะที่ลำบาก และยากต่อการแก้ไข เพราะปัญหาทั้งหมดไม่ได้แก้เฉพาะจุด แต่ต้องแก้ไขทั้งระบบกระบวนการเรียนรู้เลยทีเดียว ในด้านการใช้หลักสูตรก็ไม่ได้เป็นไปตามที่ผู้จัดทำหลักสูตรต้องการอยากให้เป็นไป หมายความว่าผิดเจตนารมณ์และไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง เพราะสถานศึกษาต่างๆ มีแนวทางปฏิบัติที่หลากหลายไม่เป็นเอกภาพ การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนกลับแย่งลงมากกว่าเดิม